

Viyana Kuşatması'nda Viyana'da Türk Algısı – Abraham a Sancta Clara'nın Birlik Çağrısı

Perception of Turks in Vienna during the Siege of Vienna - Abraham a Sancta Clara's Call for Unity

M. Sami Türk

Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye,
mturk@sakarya.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 30.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 10.06.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
05.08.2024

Öz: Abraham a Sancta Clara adıyla ünlenen Johann Ulrich Megerle 17. yüzyılda Almanca konuşulan coğrafyanın en önde gelen vaizlerindedir. Arkasında bıraktığı yaklaşık 600 kitaplık külliyatıyla da büyük bir yazardır. Ünü kendinden sonraki yüzyıllara sarkmış, Goethe'den Schiller'e ve Heidegger'e kadar uzanmıştır. Türklerin II. Viyana Kuşatması sırasında yazdığı eseri o dönemde Avrupa'nın Türklere bakışını göstermek açısından son derece önemlidir. Bu makale onun *Auff, auff, ihr Christen!* başlıklı meşhur eserini metin çözümlemesi yöntemi kullanarak ayrıntılarıyla incelemekte, 17. yüzyıl Viyana'sından hareketle nasıl bir Türk ve Müslüman portresi çizildiğini sorgulamaktadır. Çözümlemede Sancta Clara'nın Türkleri barbarlık ve vahşilik ekseninde son derece olumsuz sıfat ve adlandırmalarla nitelediği görülmektedir. Bununla birlikte çözümlenen eseri daha ilginç kılan nokta, olumsuz sıfatların yanında Türklerin meziyetlerini de dile getirmesidir. Yazarın yaşadığı başkenti kuşatan düşman hakkında eserin kayda değer bir kısmını olumlu yönleri ayırması ilginç veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abraham a Sancta Clara, Johann Ulrich Megerle, *Auff auff ihr Christen*, Viyana Kuşatması, Türk İmgesi

Abstract: Johann Ulrich Megerle, known as Abraham a Sancta Clara, was one of the most prominent preachers of the German-speaking world in the 17th century. He was also a great writer, leaving behind a corpus of some 600 books. His fame continued into the following centuries, extending from Goethe to Schiller and Heidegger. His work written during the Turkish Siege of Vienna II is extremely important in terms of showing the European view of the Turks at that time. This article analyses his famous work titled *Auff, auff, ihr Christen!* in detail using text analysis and questions what kind of a portrait of Turks and Muslims is drawn based on 17th century Vienna. In the analysis, it is seen that Sancta Clara characterises the Turks with extremely negative adjectives and epithets on the axis of barbarism and savagery. However, what makes the analysed work more interesting is that the author also expresses the virtues of the Turks in addition to negative adjectives. The fact that the author devotes a significant part of the work to positive aspects about the enemy that surrounded the capital city where he lived provides interesting data.

Keywords: Abraham a Sancta Clara, Johann Ulrich Megerle, *Auff auff ihr Christen*, Siege of Vienna, Perception of Turks

Extended Abstract

Johann Ulrich Megerli or Megerlin, born in 1644 in southern Germany, was a great preacher and writer, as important in the German-speaking world as Berthold and Luther. After studying at Jesuit and Benedictine schools, he travelled to Vienna, the capital of the empire, and after entering the Order of St Augustine, he took the name Abraham a Sancta Clara and was afterwards always known by this name. With the rich imagery and metaphorical language he used in his sermons, he influenced the masses and attracted the attention of the court.

This writer-preacher, whose fame extended to the following centuries and whose book was so remarkable that Goethe sent it to Schiller to be used in his famous and long sermon in his play

Cite as (APA 7): Türk, M. S. (2024). Viyana Kuşatması'nda Viyana'da Türk algısı – Abraham a Sancta Clara'nın birlik çağrısı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 19(2), 370-383. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.1476238>

Wallenstein, has never been discussed in the Turkish literature. This article aims to fill this gap in the literature and to introduce this colourful figure of the 17th century to the field, and more importantly, to present an analysis of the Turkish image in a work that is highly significant in terms of Turkish literature and the history of how Turks were perceived in Europe.

When the Turks besieged Vienna for the second time in 1683, Abraham a Sancta Clara wrote a book called *Auff, auff, ihr Christen! Das ist: eine bewegliche Anfrischung der christlichen Waffen wider den Türckischen Bluet-Egel* [Up, Christians! An Exhortation to Mobilise Christian Arms against the Bloodsucking Turk] in order to unite them against the enemy. This book is the object of this article. He begins his work, which he attributes to the rulers and nobles of his time, with a short chapter of a few pages as a preface. The event he mentions in this chapter and the argument he puts forward about the event constitute the backbone of his work in order to show that the Turkish invasion of Vienna would definitely fail. Throughout the work, the Turks are directly stated or indirectly inculcated dozens of times with a very rich vocabulary.

In order to enlighten the Christian community he addresses about the identity of the enemy, he first gives a long account of the life of the Prophet Muhammad. His aim is to establish a connection between the Turks and him, and thus he sees Turks and Muslims as equal. Therefore, all that he says about Muhammad is also projected onto the Turks.

This article analyses the work on two levels. The first, and much broader in scope, analyses the pejorative adjectives and epithets about Turks. Here, descriptions of enmity, numerous analogies based on the animal kingdom, religiously orientated names and highly creative characterisations are discussed separately and evaluated in the context in which they appear. At the end of this section, Turkish words that are not used in any phrase are analysed and the reason for this is investigated. The second level is related to the positive qualifications, which occupy a smaller place in the book but are very remarkable. These positive descriptions, which stand out in a certain part of the book, serve both to enlighten the Christian community and to recognise the enemy and expect him to take examples from the places where he is successful.

In this sense, in the first plane, the image of the Turks is characterised by savagery, barbarism and tyranny. The number of Christians slaughtered by Turks, more precisely by Turkish sultans, is given one by one, and the more Christians he slaughtered, the more brutal he is considered to be. Mehmet II attracts the most attention here. Especially the atrocities he committed while conquering Constantinople are described in a very vivid language for pages. In this sense, the most striking simile is the bloodsucking leech, which also appears in the title of the book. It is followed by various wild animal analogies.

On the second level, the religious virtues of the Turks are mainly shown as examples. Among these, the reverence they show to their gods and prophets is described with reproach. Their giving alms, caring for animals and looking after the poor are described with admiration. On the other hand, their extraordinary sense of justice and moderation is shown with many examples. The main reason for these is to explain that Christians should take these good behaviours as an example.

The findings obtained from this dual analysis are subjected to a comprehensive evaluation in the Conclusion section. Thus, the question of how the subjects of one of Europe's greatest dynasties viewed their neighbours at the end of the 17th century is answered. The results of the article will hopefully contribute to further studies in various branches of social sciences, especially history.

1. Giriş

Türklerin tarihte Avrupa'da algılanışıyla ilgili Türkiye'de pek çok önemli çalışma yapılmıştır. Önde gelen kimileri sayılacak olursa Onur Bilge Kula'nın Türk imgesi ile oryantalizmi gerek Batı felsefesinde işlediği hacimli kitabı *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi* (2018) gerek Batı edebiyatında ele aldığı iki ciltlik *Batı Edebiyatında Oryantalizm* çalışması (2011), Özlem Kumrular'ın sunup yazarlıkla katkıda

bulunduğu *Dünyada Türk İmgesi* (2016) ve Kanuni Sultan Süleyman merkezinden hareketle bir dönem çalışması niteliğindeki *Muhteşem Süleyman* (2007) kitabının yanı sıra geniş bir tarihî çerçevede incelemelerden oluşan *İslam Korkusu* (2012) ve *Türk Korkusu* (2016) eserleri, Almanca ve Almanya özelinde 15. yüzyıldaki Türk imgesini Luther'in dua ve vaazlarından yola çıkarak işleyen Leyla Coşan'ın *Tanrım Bizi Türklerden Korum* (2012) ve mucizevi işaretler üzerinden Türklerle ilgili haberleri çözümlediği *Kiyamet Alameti Türkler* (2012) kitapları dikkat çekmektedir. Benzeri incelemelerin sayısı arttırılabilecektir. Bununla birlikte Avrupa tarihinde Türk imgesi konusuna ilişkin yukarıda sayılan köşe taşı niteliğindeki eserlerin yanında tespit edilebildiği kadarıyla herhangi bir tez veya makalede de adı geçmeyen kayda değer bir kişi vardır ki döneminin en ünlü rahip ve vaizlerinden olduğu gibi Türk tehlikesinin II. Viyana Kuşatması'yla birlikte ayyuka çıktığı 17. yüzyıl sonlarında Hıristiyanları Türklere karşı birleştirmek için yazdığı eseriyle muazzam etki uyandırmıştır, bu kişi 1644 Güney Almanya doğumlu Johann Ulrich Megerle'dir (Megerlin diye de geçmektedir). Berthold ve Luther gibi önemli vaizler safında sayılacak Barok dönemin bu "büyük yazar" (Vanca 1953: 21) rahibinin hayatına ve bu makale açısından önemine yakından bakalım.

İlk öğrenimini memleketi Kreenheinstetten ve dolaylarında aldıktan sonra 1659'a kadar Ingolstadt'ta Cizvit Okulu'na, 1662'ye kadar da Benedikten Okulu'na devam etmiş, akabinde Viyana'ya gitmiştir. 18 yaşında Viyana'ya vardığında Aziz Augustin tarikatının yalın ayaklı keşişleri manastırına intisap etmiş, babasını erken yaşta kaybedince vasiliğini üstlenen amcası Abraham'a duyduğu minnetten ötürü manastırda Abraham a Sancta Clara adını almış, sonradan hep bu adla anılmıştır. Bavyera'da başladığı vaizlik görevine Viyana'da devam etmiş, dikkati çeken başarısıyla zamanın kayseri Leopold tarafından saray vaizliğine getirilmiştir. Kaleme aldığı yüzlerce kitapla önemi "edebiyat tarihçilerince çoğu zaman, üstelik kuvvetle üstünde durularak takdir görmüş, yargıları ne kadar taraflı olsa bile ağırlığını yitirmeyen kişilerce de savunulmuştur" (Wurzbach 1867, 17. cilt: 261). Habsburg Hanedanı'nın başkenti Viyana ve çevresinde çıkmadığı kürsü kalmayan Sancta Clara'nın bilinen ilk vaazları 1673'e tarihlenebilmektedir. Son derece nüktedan olduğu kaydedilen rahip, soylular arasında da aranan bir simadır. Liliencron onun hayatı ve yazım tarzı hakkında şunları kaydeder:

Hicivciler gibi yaşam hikayeleri tasarlamıştır. [...] Sığ malumata dayalı kapsamlı bir bilginlik, rahatlıkla anlattığı pek çok hikaye ve tuhaflık, tumturaklı benzetme, misal ve mecazlar, her şeyi her şeyle telif eden, en akla gelmedik şeyleri birbiriyle bağlamayı yeğleyen, kelime oyunlarına kapılan ve birbiriyle en alakasız şeyleri üstüne dizmek için en olmadık ipi [kılavuzu] bile gözden çıkarmayan sahte bir anlam dünyası: Bu ve benzeri nitelikler günümüz okurunu yabancı, ölüp gitmiş bir aleme taşıyacaktır doğrudan. Gene de okur azıcık iyi niyetle kendini verirse tutulacak, müthiş eğlenecektir. [...] Dile adeta oyun oynar gibi hakimdir, nefis fikirleri vardır, kimi zaman feci abartsa bile hayal gücüne daima etkisini gösterir. Ortaçağdan bu yana Almanya'da toplanmış popüler üslubun tüm araçları onun emrindedir. (1912, 21. cilt: 179)

Onu popüler bir halk rahibiymen aynı zamanda ünlü bir yazar da yapan olay 1679 veba salgınında yazdığı *Merks Wien!* kitabıdır. Bundan dört yıl sonra da Türklerin Viyana'yı ikinci kez kuşatması üstüne yaşanan Türk tehlikesine karşı kaleme aldığı *Auff, auff, ihr Christen! Das ist: eine bewegliche Anfrischung der christlichen Waffen wider den Türckischen Bluet-Egel* [Ha Gayret Hıristiyanlar! Hıristiyan Silahlarını Kan Emici Türk'e Karşı Hareketlendirecek Bir Tembih Yazısı] kitabıdır ki bu makalenin inceleme konusu olacaktır. Geride külliyyatı 15 cildi bulan yaklaşık 600 eser bıraktıktan sonra 1709 yılında Viyana'da ölmüştür. Sancta Clara o denli hafızalara kazılmış, o denli büyük bir popülerliğe ulaşmıştır ki Goethe-Schiller mektuplaşmalarından öğrendiğimize göre¹ Schiller ünlü piyesi *Wallenstein*'de Wallenstein'in karargâhında geçen birinci perdenin sekizinci sahnesindeki ünlü Kapüsen rahibi vaazını (krş. 1993:

¹ Goethe 5.10.1798 tarihli mektubunda "size Peder Abraham'ın bir kitabını yolluyorum, Kapüsen vaazını derhal yazmanıza teşvikte bulunacaktır" (1987: 685-686) diye yazınca Schiller'in 9.10.1798 tarihli mektubundan dostunun tavsiyesini tuttuğunu okuruz: "Zira şu Peder Abraham saygı duyulacak müthiş orijinal biri, üstelik çılgınlık ve zekavette peşinden gitmek, hele de önüne geçmek ilginç ama hiç kolay bir görev değil." (a.g.e.: 694)

650-654) ondan ilhamla yazmıştır. Öbür yandan geçtiğimiz yüzyılın önde gelen filolog ve filozoflarından Heidegger'in bu rahip hakkında kaleme aldığı biri konuşma yazısı iki metnin olması ölümünden sonraki etkisinin kalıcılığına da delil niteliği taşır.

Bu makalede Abraham a Sancta Clara'nın söz konusu eserine iki yönden bakılacaktır. İlki eserin büyük kısmında takip edilebildiği üzere kapılarına dayanmış Türkleri nitelemede kullanılan yerici sıfatlar ve Türkleri anlatırken verilen bilgilerin bağlamı olacaktır. İkincisi ve bir o kadar önemlisi ise gerçi kitabın bütününde diğerine oranla daha az yer kaplayan fakat son derece ilginç veriler barındıran bir kısım olarak Türklerin askerî, sosyal ve dinî meziyetlerinin sayıldığı sayfalardır. Böylelikle aşağıda Türklerin ne gibi durumlarda hangi sıfat ve adlandırmalarla anıldığına bakılarak 17. yüzyıl Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun en etkili ve önde gelen vaiz ve yazarlarından birinin kalemiyle Türk imgesinin nasıl olduğu ortaya konacaktır.

2. Muhammedî = Müslüman = Türk

Yazarın eserin genelinde başlıktaki üç adı birbirine denk kullandığı göze çarpar. Müslüman kelimesi (Muselmann biçiminde) yalnızca iki yerde geçerken (s. 78, 113)² ağırlıklı olarak Muhammedî (aslı Mohammedaner) kullanılmaktadır. Bu, literatürde gayet yaygın bir adlandırma olduğu için özel bir değer taşımaz. Bununla birlikte genele bakıldığında bu adlandırma özel olarak İslam'ın doğuşu ve peygamberin hayatı anlatılırken yeğlenmekte, metnin bütününde ise Türk'le bir tutulmaktadır.

Sancta Clara bu vaazında Türk'ü ve dolayısıyla Müslüman'ı düşman olarak konumlandırırken onun kim olduğunu, nereden geldiğini ve nasıl geliştiğini anlatmaya, böylelikle de muhataplarını düşman hakkında bilgilendirip aydınlatmaya bilhassa önem verir. Bu minvalde işe Hz. Muhammed'in hayatını anlatmakla başlar, sonra Türk'ün kökeninden söz etmeye girer ve ardından mevcut ve büyük düşman olarak Osmanlı'nın şeceresini döker, bu sonuncu düzlemde hareket noktası o güne kadarki her bir Osmanlı padişahının kaç Hıristiyan kıydığı bilgisidir. Nitekim padişahlarla ilgili değerlendirmesinin -olumlusuna pek rastlanmamakla birlikte- olumsuz mu yoksa daha nötr nitelikli mi olduğu gene kıydığı Hıristiyan sayısı merkezinde salınır. Aşağıda her birinin ayrıntısına örnekleriyle değinilecek, böylelikle mevcut ve/veya oluşturulmak istenen algıya ilişkin bulgular toplanarak sonuç bölümünde değerlendirilecektir.

Arada açık seçik ve doğrudan bir sebeplilik bağı kurmamakla birlikte -zaten bir vaaz metni için bunun gereği de yoktur- Müslümanlık ile Türklük arasında eşitlik gören yazar bu eşitliği göstermek için daha, içerdiği ithaflar ve metnin amacına yönelik beyanlarla bir tür önsöz niteliği taşıyan ilk kısımda esrarengiz bir girişle Türklerin gizli yazılarından ele geçirdiği bir kehanetten söz eder ki buna göre büyük ataları ve peygamberleri Muhammed ölüm döşegindeyken iki elini havaya kaldırıp on parmağının onunu iyice ayırarak uzatmıştır, bundan maksadı takipçilerinin hükümlerinin ne kadar zaman süreceğini göstermektir. Sancta Clara'nın duygulara hitap etmeyi amaçladığı için pek çok imgeyle dolu metni bir tür polemik karakteri taşır. İşte bu niteliğinden ötürü burada Türklerin diğer peygamberleri diye andığı Eubogaras, Haly ve Zady'nin ki sırasıyla Ebubekir, Ali ve Zeyd kast ediliyor olsa gerektir, "acaba kastedilen 10 yıl mıdır diye kısmen dehşete kapılıp başlarını kaşıyarak" (s. 4) gördüklerini başka türlü yorumladıklarını söyler. Onlara göre Muhammed'in hükümdarlığı her bir parmağı bir asra denk gelecek kadar sürecektir. Sancta Clara buradan hareketle işgalin yapıldığı yıl olan 1683 ile (buradaki ikinci kuşatmadır) peygamberin ölümü arasında geçen dönemi hesaplayarak bin sene kastedilmiş olsa bile vadenin çoktan dolduğunu söyler. İşte Türkler bu sebepten kehanetin gerçekleşeceği korkusu içindedirler. Böylelikle Sancta Clara Türklerin kutsal saydıkları kehanet gerçek olsa bile sonlarının geldiğini göstermek ister. Burada retorik açıdan düşmanı onun argümanını kullanarak alt etme amacı güdüldüğü ortadadır. Hıristiyanların mutlak görünen zaferine dayanak diye gösterilmek niyetiyle gene

² Metinden tüm alıntılar için orijinal kitaba en yakın içerikle Dr. August Sauer tarafından Viyana'da 1883 yılında yayına hazırlanıp Carl Könegen Yayınevi'nde basılmış nüshası (tam künye kaynakçada mevcuttur) esas alınacak, eserden çok sık alıntı yapılacağı için okunurluğu zedelememesi adına ve bu tür filolojik çalışmalarda olağan olduğu üzere makale boyunca Sancta Clara alıntılarının yanında yalnızca sayfa bilgisine yer verilecektir.

düşmanın inançlarına başvuran Sancta Clara Türklerin yazılarında Muhammed'in inancı doğarken gökte de 7 yıldız doğduğuna inandıklarını kaydeder ve burada İbranca Kach sözünün tasavvur edildiğine kesin gözüyle bakar. Bu sözün “zayıflamak, yenilmek ve sona ermek” (s. 4) diye üç anlamı olduğundan hareketle harflerin sayı anlamlarına bakar. İlk harf olan kaf 20, onun yanındaki alef harfi 1000, üçüncü harf olan he ise 5 sayısına tekabül ederler. Hepsi yan yana 1025 sayısını verir ki bu müddet dolunca Türkler (=Müslümanlar) zayıflayacak, yenilecek ve son bulacaklardır. Gene ünlü bir Türk yazarın alefe 17 sayısını eklediğini anarak hesabını Muhammed'in hükümlerinin başladığı yıl, artı 1025, artı 17 sayılarının toplamı olarak 1683 sayısına ulaşır. Böylelikle Viyana'nın işgalinin Türklerin yenilgiye uğramalarıyla son bulacağını onların inançlarından yola çıkarak bile göstererek dindaşlarını zaferin kesin olduğuna ikna etmek suretiyle gayrete getirmeye çalışmaktadır.

Sancta Clara Hz. Muhammed'in yaşamını anlatırken son derece resimsi ifadeler kullanarak bir tür kötülük karikatürü çizer. Babası Abdalas (Abdullah) büyük bir büyücüdür; annesi, Hemina (Amine) adlı Yahudi bir kadındır. Çocuk yaştaki Muhammed arkadaşlarıyla oynarken kaçırılmış, zengin tüccar Abdemonapli'ye (Abdülmuttalip) satılmıştır. Muhammed'in deve güderken hava açık olsa bile başının üstünde kara bir bulutla dolaştığı şeklindeki epey yaygın mucizesine atıfta bulunur. Muhammed Abdemonapli'ye gizlice zehir içirerek ölmesini sağlamış, geride bıraktığı dul Eadigae'yle (Hatice) evlenmiştir, kadın ölünce de yüklü mirasına konmuştur. Bu miras önemlidir çünkü bu sayede pek çok kişinin dostluğunu kazanmıştır. Gene kötü çağrışımlı bir imgeyle yazar onu gece kuşlarına benzetir. Bu benzetme rasgele değildir çünkü gece kuşları dolunayda öterler, dolunayınsa Müslümanlar açısından sembolik değeri bellidir³. Ona yol gösterenler arasında İstanbul'dan kaçmış Sergius adlı bir keşiş ile Joannem diye ünlü bir İbrani Talmut alimi vardır. Bu bilgiler de gene daha sonra ortaya çıkaracağı kutsal kitabın kimin eliyle yazıldığını göstermek için birer dayanak teşkil eder. Bütün bu ayrıntılar anlaşılacağı üzere hep Muhammed'in ve onun dininden olanların nasıl yanlış bir yolda olduklarını göstermek içindir. Böylelikle Sancta Clara pozisyonunu berkitmektedir. Sancta Clara Hz. Muhammed'in Cebrail'den vahiy alma ve Tanrı'yla bizzat konuşma iddiasını, fuhuş ve sefahati dolayısıyla kapıldığı hastalıktan ötürü öfkelenip yerlere yığılıp ağzından köpükler saçmasına bahane diye gösterir (s. 13). Burası dikkat çekicidir çünkü bilindiği üzere bundan yaklaşık 200 sene sonra Dostoyevski de *Budala* romanında (1998: 329) Hz. Muhammed'e sara hastası yakıştırması yapacaktır. Hıristiyan dünyadaki bu algının köklerini böylelikle -en azından şimdilik- Santa Clara'ya kadar götürmek mümkün olmaktadır.

Hz. Muhammed'in inancının yaygınlık kazanışını ise hem hilekarlığına, hem bedenî hazları öne çıkarışına hem de bu minvalde 40 karı alacak denli “pis kokulu bir keçi” (s. 13) oluşuna bağlar. Bunların hepsi insanların onun yanına katılmasını sağlamış, yanlarından ayrılmalarını ise ölüm cezası korkutmasıyla engellemiştir (s. 13). Onun başka inançtan olanların topraklarını yağmalamayı Tanrı'nın sevgisini kazanmanın şartı diye göstermesini ise Sancta Clara gene Viyana işgalinin haksızlığını zımnen vurgulamak için kullanır. Buraya kadar çizdiği Muhammed tablosu da aslında Türklerin sahip olduğu inancın kökleri itibarıyla nasıl çürük olduğunu göstererek aynı çürüklüğü onlara da isnat etmek içindir. Bu çıkarımı yapmaya olanak tanıyan en kaydadeğer veriyi metnin kurgusu sağlar çünkü Sancta Clara Hz. Muhammed'in ölümünden sonra yerine geçen 25 halifeyi teker teker adlarıyla andıktan sonra (s. 15-16) silsilenin devamında Türkleri anlatmaya geçer. Fakat bundan önce Hz. Muhammed'e isnat edilen fiilleri görmekte yarar vardır: Kendisini evlat edinen Abdemonapli'yi (Abdülmuttalip) zehirle öldürme suretiyle cinayet; cinayet sonrası, aralarında dul kalan karısı Eadigae'nin (Hatice) de bulunduğu terekesini bir tür gasp; kendine rehber bildiği üç kötü hocanın etkisiyle Hıristiyanlık yasalarından çalıntılarla ve “hayal mahsulü şiirler ve asılsız yalanlarla” “lanet Alcoran (Kur'an-ı Kerim)” (s. 12, 101) kitabını telif; yalancı peygamberlik; zina ve sefahat. Bunların yanı sıra hakkında da doğrudan şu nitelermeler geçer: “Melun yılan tohumu Muhammed” (s. 11); “gece kuşu” (s. 12); “hilekar canı”, “pis kokulu bir tür keçi” (s. 13); “şeytani adam” (s. 14); “alçak Muhammed” (s. 16, 20); “gulyabani Muhammed”, “Muhammed'in pisliği” (s. 18, 41); “alçak Muhammed”, “melun Muhammed”, “şeytan

³ Metnin dört yerinde geçen “Osmanlı hilali” (s. 37, 52, 64, 75) tamlaması da bununla ilişkilendirilebilecektir.

Muhammed” (s. 41); savaşta el açılıp dua edildiğinde, yanlarında durması istendiğinde Lehlerden darbe aldıkları için “her halde evinde olmadığı” için dualarını işitmeyen “zavallı Muhammed” (s. 61).

Yukarıda Hz. Muhammed’le ilgili pasajlara bu denli ayrıntılı yer verilmesinin nedeni, daha önce de belirtildiği üzere Türklerin onunla ve yaydığı inançla denk tutulması olgusudur, dolayısıyla Hz. Muhammed’e yöneltilen isnat ve yakıştırılan sıfatlarla, eserin üstüne bina edileceği Türklerin karakteri hakkında hazırlık yapılmış olmaktadır.

Peki Sancta Clara’ya göre kimdir Türkler?

Vaktiyle öylesine bir araya gelmiş İskit kavimleridir, tıpkı bizdeki çingenelere benzerler, kuvvetleri öyle artmıştır ki Asya’yı da fethetmişlerdir [...] miladi 1300 yıllarına dek başsız yaşamışlar [...] güçlü ve muzaffer birinci Othoman’ı (Osman) kralları seçmişlerdir, bunun sülalesi Tataristan’da saman kaplı, direk destekli bir köylü kulübesinden gelmedir. (s. 16)

Türlere köken bakımından hep topu birkaç satır ayrılmasının nedeni gene büyük oranda Müslümanlıkla denk tutuldukları andan itibaren kayda değer görülmelerinden ileri geliyor olmalıdır. Türkler hakkında tarihî kaynaklar gerçi yok denecek kadar azdır ama en geç Haçlı Seferleri itibariyle varlıklarından haberdar olduğu tarihî bir vakıadır, bununla birlikte esaslı bir güç olup Hıristiyan alemine düşman sayılmaları, aşağıda da görüleceği üzere Osmanlı’yla birlikte başlar. Esasen ırk kökeni 17. yüzyıl dünyasında zaten anlamlı bir veri değildir çünkü değer atfedilmez. Bu bakımdan din temelli bakış açısından Türklerin yukarıda uzun uzadıya anlatılan peygamberleri nispetinde önemleri olacaktır, yani Müslüman olmadan önceki Türk’ün bu kitap bakımından önemi yoktur. Bu değerli bulguyu tespit ettikten sonra Türk algısını inşa eden adlandırma ve sıfatlara yakından bakalım.

3. Ezeli ve Geleneksel Düşman

Makalenin bu kısmına kadar aslında doğrudan Türkler hakkında bir şey söylenmeyip dinlerinin kurucusu Hz. Muhammed’e ilişkin çizilen tabloyla bir hazırlık yapıldığından ve Hz. Muhammed tablosunun, bu anlamda bir benzetme yapılabilecek olursa, Türk’ün çizilecek resmine zemin rengi oluşturduğundan yukarıda söz edilmişti. Devrinin en ünlü vaizi olup günümüze kadar hatırı sayılır şöhretini korumuş bulunan Abraham a Sancta Clara’nın vaaz üslubunda ne gibi özellikler bulunduğu da Giriş bölümündeki ilgili alıntıda hatırlanacak olursa kanlı-canlı suretler ve imgeler kullanarak vaazların, özellikle de bu makalede incelenen *conchetto*, yani belirli bir konsept veya konuya yönelik olanların genel özelliği gereği hele de dönemin eğitimsiz cemaati göz önüne alınca onun bilgilendirici değil daha çok duygulandırıcı bir dil kullandığı belirlenebilecektir, nitekim bu tarz vaazlarda dikkat çeken dil oyunları, yeni türetilmiş imgesel ve mecazi bağlantılara (krş. Bitter 1997: 270) Abraham a Sancta Clara’da da sıklıkla rastlanır. İşte duygulara hitap edip onları harekete geçirmek için de vaiz-yazar pek çok sığ ve yeni adlandırmaya başvurmuştur. Bunlar arasında kullanım sıklığı açısından en dikkat çeken bölüm başlığında da anılan “ezeli/azılı/baş düşman” (Erzfeind) ve “geleneksel/mevrus düşman” (Erbfeind) terkipleriyle rastlanan düşmanlık ve sırasıyla her örneğine yer verilecek hayvanlık nitelendirmeleridir. Dolayısıyla aşağıdaki örnekler bu iki düzlemde öbeklenerek verilecektir. Yeri geldikçe kimi nitelendirme ve benzetmelerin net anlaşılabilmesi için, geçtikleri bağlam da gösterilecektir. Bu iki öbeğin dışında kalan pek çok sair ad ve sıfat da hemen sonra serimlenecektir. En sonundaysa hiçbir sıfat ve başka adlandırmayla anılmayan örnekler temas edilip bundan çıkarılabilecek anlamlı sonuç var mıdır sorusuna yanıt aranacaktır. Bu gruplar arasında elbette geçişkenlikler vardır ama makaleyi tekrara boğmamak adına her örneğe -bir yenilik katmadığı sürece- yalnız tek bir grupta değinilecektir.

İlkin düşmanlık zemininde başlayalım; Türk azılı düşmandır, “geleneksel düşmandır” (s. 16, 34, 42, 46, 48, 50, 57, 60, 129), “geleneksel düşman Osmanlı” (s. 34, 41, 68, 73, 78, 99, 121), “geleneksel düşman Türk” (s. 88, 99, 119, 120), “düşman Osmanlı” (s. 38, 42, 54, 56, 58), “düşman Türk” (s. 54) şekilleri de mevcuttur. Tıpkı ilkin Yunanların, sonra Romalıların kendilerinden olmayanlara barbar demeleri gibi Hıristiyan gözünde de Türkler barbardır. Barbar nitelendirmesine metnin muhtelif yerlerinde rastlanmaktadır (bkz. s. 21, 22, 27, 45, 106). Bu barbarlık kimi zaman boyunduruk ismine sıfat olur. “Türk boyunduruğunun gaddarlığı altında” (s. 22) kalan pek çok ülkeye dikkat çekilmesi bu

cümledendir, gene benzer olarak “barbarların hizmeti” (s. 39, 46), “barbar boyunduruğu” (46) veya “barbar ayaklarıyla çiğnedi” (s. 45) denirken kastedilen Türk’tür. Düşmanlık başlığına sokulabilecek bir başka adlandırma ise metinde hayli sık rastlanan tiranlık yakıştırmasıdır. Ya “Türk tiranı” (s. 23, 34, 39, 47, 67) veya “Osmanlı tiranı” (s. 51) diye geçer, ya “tiran gaddar” (s. 27, 45), “tiran hükümlerliği” (s. 40), Yahudi kralı Herod’dan esinle “Herod tiranı” (s. 41), “gayriinsani tiran” (s. 45, 59), “ejderha zehri taşıyan tiran” (s. 47), “tiranlık çılgınlığı” (s. 66), “deli tiran” (s. 68) veya “Türklerin tiran sultanı” (s. 121) gibi kullanımlar göze çarpar. Bu düşmanlık unsuru barbarlık ve tiranlık yanında kılıç kelimesinin anılmasıyla perçinlenir. İlk ikinci başlıkta “Ha gayret Hıristiyanlar! Türk kılıcı kapıya dayandı” (s. 23) ifadesiyle yer alırken sonraları “barbar kılıcı” (s. 26, 74), “Osmanlı kılıcı” (s. 34), “doymak bilmez kanlı kılıç” (s. 51), “Muhammed’in kılıcı” (s. 63), “kana susamış kılıç” (s. 88) diye de zikredilir. Ayrıca gene benzer şekilde Türklerin insan ticareti -kastedilen köle tüccarlığıdır- yaptıklarından bahisle bu fiil “Türk gaddarlığı” (s. 46) diye nitelenir.

Düşmanlıktan sonra ve düşmanlığı pekiştirici olarak hayvan benzetmelerine geçelim. Kitabın başlığında da yer alan “sülük” adı kimi zaman sadece “Egel” kimi zaman da içindeki “kan [Blut]” kelimesini vurgulama isteğinden olacak “Blut-Egel” diye görülür. Metinde sadece Türkler için kullanılan ve kitabın başlığı da dahil çok defalar rastlanan bu ada çoğunlukla sıfatlar da eşlik etmektedir. İlk örneğini “Şu doymak bilmez sülük daha yeterince [kan] emmemiş” (s. 18) cümlesinde görmekteyiz. Eser boyunca “Osmanlı sülüğü” (s. 126), hatta aynı bağlamda “Osmanlı solucanı” (s. 40), “Osmanlı yırtıcı kuşu” (s. 121), “gözünü kan bürümüş takipçi” (s. 40), 6. bölüm başlığındaki “kana susamış Türk/Osmanlı tiranı” (s. 43, 74), “Türk sülüğünün kudreti” (s. 53), “kana susamış/hunhar Hasan Paşa” (s. 71), hatta insanın gözünde daha da rahat canlandırabileceği bir imgeyle IV. Mehmet’ten bahisle “Hıristiyan kanı dişlerini [ağzını] sulandıran” (s. 51) denirken de kastedilen gene aynı özelliklerdir. Ama pek çok yerde gaddarlık ve vahşiliğin timsali diye gösterilecek II. Mehmet (Fatih) Türk sarayının da gördüğü en “gaddar kan emici sülüktür” (s. 48). İnsanları tarifte hayvan benzetmelerine başvurulması, bilindiği üzere, pek çok dilde, kültürde sık rastlanan bir olgudur ve son derece işlevseldir çünkü benzetilen hayvanın özellikleri başka bir araca gerek kalmaksızın benzetme unsuruna aktarılmakta, böylelikle kuvvetli bir imge yaratılması kolaylaşmaktadır. Nitekim “Tataristan’dan” çıkıp Asya’yı ve Afrika’yı ele geçiren, sonra da Avrupa’ya giren Türk, toprak ala ala, yani Sancta Clara’nın benzetmesiyle kan eme eme doyamayan bir sülük diye tasvir edilir. “Doymak bilmez Türk’ün boğazı” (s. 20) “dünyada cennet” olan Konstantinopolis’i de almış, gene doymamıştır.

Sülüklük, kan emicilik vasfına eşlik eden en belirgin öğelerden biri vahşilik/yırtıcılıktır. Bu da ilkiyle paralel kullanılır. “Yırtıcı/vahşi Türk kurşunun pençeleri” (s. 21), “yırtıcı Türk kuşu” (s. 60) veya “kötü, vahşi hayvan” (s. 52) pek çok yerde onun saldırganlığına ve savaşçılığına işaretle kullanılır. Tevekkeli değil Yunan’dan, Bulgar’a, oradan da Macar’a kadar pek çok yeri pençesine almıştır. Bir pençe benzetmesi de İstanbul ve Trabzon’u fethetmesi bakımından Fatih’e yakıştırılır, bu yerlere “pençelerini geçirmiştir” (s. 48), tıpkı I. Ahmet’in “pençeleri” gibi (s. 60). Bu genel yırtıcı kuş imgesi daha sonra “cani şahin” (s. 27) diye spesifikleştirilmekte, hatta “çıkarcı umuduyla Hıristiyanlarda nifak çıksın diye bekleyen yırtıcı kuş” (s. 38) gibi ayrıntılı gerekçelendirme ve benzetmelere de başvurulmaktadır. Yırtıcı hayvan imgesine “dördüncü Türk imparatoru Beyazıt’ın (Baizethes)” kıydığı Hıristiyanlar bağlamında yazarın ona doğrudan “yırtıcı kurt unvanı” (s. 47) yakıştırmasında da rastlanır. Oysa gene Türk milletinden olmakla birlikte Timur sırf onu durdurduğu için düşmanımın düşmanı dostumdur kabilinden “büyük Timur (Tamerlanes)” (s. 47) diye yüceltilir.

Yırtıcılık kadar, belki daha da çok başvurulan bir benzetme “köpek” benzetmesidir. Kuşta yırtıcılığı imleyen pençe kuşla birlikte anılırken, köpekte de vahşiliğinin göstergesi olarak isim tamlaması içine diş unsuru girer: “Türk köpeğinin hırslı dişleri” (s. 22). Köpekle ilgili diğer kullanımlarsa şöyledir: “zincirini koparmış cehennem köpeği” (s. 27), “köpek Türk” (s. 38), “kudurmuş köpek” (s. 47), IV. Mehmet’ten bahsedilirken Hıristiyanlara “havlayan şu kibirli köpek” (s. 51) veya köpek denmese de akla doğrudan köpek getiren “yıllarca süren kudurmuşluk ve saldırganlık” (s. 67). Yukarıda yırtıcı kuş örneğinde gözlemlediğimiz bir benzeri burada da vardır: “Düşman Osmanlı kargalar ile akbabalar yılanı kapmak için kavga ederken parsayı toplayan köpeklerden pek farklı değildir” (s. 38). Bunun farklı

kombinasyonları da mevcuttur, mesela sülûkle kullanılan “doymak bilmez” sıfatına kaplanla (Tiger) birlikte yer verilerek hem sülûğün kan emiciliği hem kaplanın yırtıcılığı tek tamlamada verilmiş olur: “doymak bilmez kaplan” (s. 27), “kana bulanmış kaplan” (s. 43) ve II. Beyazıt için de “öyle bir kaplan türüdür ki insan kanına doyamamış”, en sadık dostunu “insanlığa sığmaz şekilde katlettirmiştir” (s. 48). Aynı doymak-bilmezliğin ad olarak “gaddar obur” (s. 27) şekliyle söylenişine de rastlanır. Bir benzeri de Süleyman’ın (Kanuni) kaplan yerine “gazaplı aslan” (49) diye anılmasıdır, dolayısıyla ister köpek, ister kaplan veya aslan olsun asıl amaç vahşiliğin altını çizmektir. Ama doğrudan “kindar canavar” diye daha genel hali de vardır. Latince imlasiyle “Bestia” (s. 27, 52) diye verilen kelime Türkçeye Farsçadan geçen canavar sözüyle anlamdaştır, vahşi hayvan anlamına gelir, “Osmanlı canavarı” (s. 43), “kocaman canavar” (s. 78), Garp milletini “ısırmaya” can atan “şu Şark canavarı” (s. 64) veya “gözünü kan bürümüştür Osmanlı canavarı” (s. 52) türevleri de gözlemlenebilmektedir.

Türk’ün canavar diye nitelenişinin adeta yersiz bir yakıştırma olmadığını göstermek için kitap boyunca çeşitli örnekler verilir. Örneğin Zigetvar Seferi dönüşü elde edilen zaferi kutlamak maksadıyla 5.000 kişinin burnu kesilerek İstanbul’a götürülmüştür (s. 38). Ayrıntılı örnekler de sayılır, sözgelimi 3. Murat’ın beş öz kardeşini kendine rakip olmasınlar diye boğdurması, Beyazıt oğlu Selim’in babasını zehirletip tüm birader ve amcaoğullarını katletmesi, hatta öz oğlunu bile zehirletmek istemesi, Süleyman’ın kışkandığı oğlu Mustafa’yı “merhametsizce idam ettirmesi” ve III. Mehmet’in tahta çıkar çıkmaz 19 çocuğunu boğdurması ve daha benzeri kardeş ve akraba katli nitelikli pek çok olay bu canavarlığa delil gösterilir (s. 43-44). Bir başka düzlemde ise Konstantinopolis’in fethinde Türklerin, daha doğrusu II. Mehmet’in (Fatih) oluk oluk kan akıtması, cesetlerin yol kenarlarına dağ gibi yığılması, ruhbanı ve Hıristiyan tarikat ehlini ayaklarından astırıp diri diri karınlarını deştirmesi gibi mezalim - üstelik bunları yaparken “sarhoştur”- uzun uzadıya anlatılırken birinci elden görgü tanıklığı varmışçasına adeta olay yeri muhabirlerinin anlatışını andıran canlı bir tarz kullanılır (s. 44-45). Üstelik o “en büyük tirandır” (s. 48) da çünkü en çok Hıristiyan’ı o kıymıştır. Metnin başlarından itibaren konan bu imler ilerleyen kısımlarda gösterilenin (yani Türk’ün) ayrıca ve özellikle yazılmasına gerek bırakmadan doğrudan hayvan ad ve sıfatları üzerinden onu tanımlayacaktır.

Türkler düşmanlık ve hayvanlık eksenli nitelemeler dışında da pek çok farklı şekillerde anılmaktadır. Kitap dinî bir vaaz, düşmanlaştırılan da başka dinden birileri olduğu için dinî ağırlıklı nitelemeler dikkat çeker. Bu bakımdan zaten bir tutuldukları İslam’a ve onun peygamberine ithafla “Muhammedî pislik” (s. 18) gibi gayet ağır bir tanımlamaya yer verilirken doğrudan “Türk nedir?” sorusuyla başlayan 4. bölüm⁴ bu soruya “tam bir Deccal’dır”, “müfrit şeytandır” (s. 27) yanıtlarını verir. Hıristiyanlığın yedi büyük günahtan saydığı kibir (metinde Übermuth) de bazen yalın (s. 37, 57) bazen tamlama halinde “Türk kibri” (s. 41) veya “iktidar kibri” (s. 54) kullanılır, onun “büyük kibrini kırmak” (s. 88, 124) lazımdır. Mufiti (müftü) dedikleri dinî reisleri “kafirdir” (s. 20). Tıpkı yırtıcı kurtların koyun ağıllarına dadanması gibi Hıristiyanlara Muhammedîler kadar bunca yıl tebelleş olmuş başka bir inanç çıkmamış, “lanet Kur’an İncil’e bin yıldan fazla bela” (s. 101) olmuştur. Bunun yanında Türkler “delice bir yanılığ” ve “temelsiz bir inanca” (s. 121-122) sahiptirler.

Dinî ağırlıklı olanların yanında hayli ilginç yeni isimlerin türetildiği de dikkat çeker. Sözgelimi “lanetli bir dünya hücumcusu”, “vicdansız taç hırsızı”, “memnuniyetsiz leş çuvalı”, “şarklı ejderha zehri” (s. 27), “zehirli dünya ejderhası” (s. 78) bunlar arasındadır. Bu tamlamalardaki imge gücü belirgindir. “Dünya saldırganı” (s. 27, 124) pek çok ülkeye, hatta kıtaya akın etmiş olduğundan, “taç hırsızı” akınlarda bulunduğu kralları tacından etmiş olduğundan, “leş çuvalı” (s. 27) ise muhtemelen ardında bıraktığı onca ölüden kinayedir ama sonucusu yalın bir hakaret diye de düşünülebilir. Benzer bir kullanım da “Hıristiyan katili Osmanlı” (s. 45) tamlamasında görülür.

Hıristiyanları Türklere karşı birleştirmek için Türk’ün ne denli kötü olduğunu göstermesi gerektiğini bilen yazar tarihten onlarca gaddarlık örneği getirip Türk’ün bunlardan da beter olduğunu defalarca

⁴ Kitapta bölümler numaralandırılmamış olmakla birlikte bölüm başlıkları genelde çok uzun olduklarından takiplerini kolaylaştırmak adına kitapta yer aldıkları sırayı gözeterek numara vermeyi yerinde buldum.

zikreder. Özellikle İstanbul'un fethi sırasında yapılan zulüm ve işkencelerden bahsettikten sonra Türklerin kentin orta yerinde Hıristiyanları hayvanlar gibi pazarladıkları köle çarşıları olduğunu anlatır (krş. s. 46). Kölelere öyle fena muamele edilmektedir ki Firavun zulmü altında inleyen İsrail kavmi bile bunun yanında az kalmaktadır.

Kıydığı Hıristiyan nispetinde gaddarlıklarına vurgu yapılan ve adları ile öldürdükleri Hıristiyan sayısı tek tek sayılan padişahlar arasında sözgelimi "üçüncü Türk monarkı" "Osmanlı Nero'su" (s. 47) diye anılır. *Britannica* İS 1. yy.'da yaşayıp hükmetmiş bu Roma imparatorunu Roma'nın büyük kısmını harap etmiş yangını bizzat emreden ama daha da önemlisi Hıristiyan düşmanlığıyla parlayıp Hıristiyanları infaz etmek üzere "Domus Aurea" adlı kocaman bir meydan kurmuş birisi diye tarif eder (bkz. 2006: 1244-1345). Öyleyse belleklerde Hıristiyan katili diye yer etmiş ünlü Roma imparatorunun adının yinelenmesiyle Murat'ın (Hüdavendigâr) ne denli büyük bir düşman olduğu daha fazla anlatmaya gerek duyulmaksızın çağrıştırılmış olmaktadır. Süleyman (Kanuni) için "azman bir insan boğan" (s. 49) veya tüm Türkler için genel olarak "Hıristiyan katili tiran" (s. 49), "böbürlenmiş Hıristiyan katili" (s. 78) nitelendirmeleri bu türetmeler arasındaki en ilginçlerindedir. Bir başka örnek gene kan emiciliğinden kinaye "doymak bilmez Hıristiyan düşmanıdır" (s. 74). Hıristiyan katili terkiplerine getirilen bir çeşitleme de "Hıristiyan saldırganı"dır (s. 99). Büyük günahlardan sayılan kibir günahıyla öne çıkan "Türk Calut'unun" kibri kırılmalıdır, buradaki dinî gönderme, Kitab-ı Mukaddes'te kıssası anlatılan, Davut Peygamber'e karşı çıkınca onun tarafından öldürülen kişidir ki bundan kinaye Türk'ün hak dine ve peygambere karşı, sapkın bir inancı olduğunu zımnen duyurmaktır denebilir.

4. Sıfatsız Türk

Bu bölümde Türk kelimesinin önüne herhangi bir sıfat almadan, bir tamlamaya sokulmadan, yalnız kullanıldığı yerlere bakarak kimi vargılara ulaşılabilecektir. Bunu yaparken üstbakişi korumak adına benzer kullanımlar öbeklendirilecektir.

27 ve 34. sayfalarda "Türk" sözü yalnız kullanılır: "Türk nedir?" ve "Türkler bize köpek der [...]". Fakat hemen sonrasında onu tarif ederken en abartılı tasvir ve tahkirlere başvurulur. Dolayısıyla niteleme sıfatla önden değil benzetmelerle sondan gelmektedir.

37. sayfadaki yalnız kullanım Hıristiyanlar birlik olsa "Türk'ün İstanbul'da daha az pilav yiyeceğini" öne sürerek kelimeyi gene olumsuz bir bağlama yerleştirirler. 38. sayfadaki ikinci nötr kullanım sonrasında ("[...] vaktiyle Türkler Zigetvar civarı pek çok kaleyi fethettikten sonra") gelen açıklama, yani Türklerin Zigetvar zaferinin ardından kestikleri 5000 burnu yanlarında İstanbul'a götürdükleri haberi, dolayısıyla yaptıkları işin kötülüğü başka sıfat takmaya gerek bırakmamıştır denebilir. Sayfa 49'da da ilkinde aynı cümlede içinde "geleneksel düşman" geçtiği için ayrıca sıfat konmamış, ikincisindeyse Türkler zafer elde edemeden döndükleri için ayrıca nitelemeye, sayfa 52'de keza "rezil bir kan banyosu" yaptırdığı için yanına sıfat koyulmasına gerek kalmamış görünmektedir.

38. sayfada Türklerin mizacı anlatılır, zafer elde edince Tanrı'ya ve peygamberine el açar, şükrederler. Hıristiyanlar da öyle yapmalıdırlar, yani örnek alınacak tavır varken nötr kullanım göze çarpmaktadır ki en belirgin örneklerine bu makalenin 5. bölümünde yer verilecektir. Bunun bir benzeri de 40. sayfada görülür: Türk elçisi Fransız Sarayı'ndadır, lavta çalınacakken çalgıcının tellerin akordu için geçirdiği zamana bakınca kendi kemancısını getirir, kemanında iki tel vardır ama hoş nameler çıkarır, işte Hıristiyanlar da bu meselden örnek almalıdır. Örnek alınacak tavırlar bakımından bir diğer anış 59. sayfadadır, Türk'ün Tanrı'nın inayetini muhtaçlığıyla dindarlığı vurgulanır, yine bilhassa 5. bölümde gözlemleyeceğimiz gibi dindarlık onun en mütemyiz özelliğidir.

39. sayfada ilk nötr kullanım anlamlı veri sunmazken ikinci kullanımın nötr oluşu atıfta bulunulan bir Fransız yazara göre o kişinin Hıristiyanlığa ihtida etmiş, dolayısıyla kendi cemaatlerine dahil olmuş bulunmasındandır. Aynı sayfadaki üçüncü kullanım Hıristiyanlar ayrı düşüp yara alırken yağma yapan Türk'ü anlattığından gene olumsuzdur.

53-55. sayfalarda Türklerin askerî gücü anlatıldığı ve birliğe çağrılan Hıristiyan alemleri düşmanını tanısin diye aydınlatıldığı için sıfat ve adlandırmalara pek rastlanmaz, döktürülen iri iri toplardan, muazzam asker sayısından, yeniçeriler ve sipahiler gibi ayrıntılarına girilmemekle birlikte herhalde sırf adlarının yabancılarından olacak cemaati etkileyeceği düşünülen pek çok birliğin isimlerinden söz edilir.

Sayfa 57'deki kelimenin taşıdığı nötrlük karşılarında yenmeyi istedikleri Türk olmasından ileri gelebilir.

66. sayfa itibariyle bir milat konmakta, buraya kadar Türklerin yengilerinden söz edilip düşman güçlü yanından tanıtılırken sonrasında Hıristiyanların elde ettiği mevzi zaferler gösterilmektedir. Bu bakımdan bu sayfadaki ilk nötr Türk kelimesinde yüz elli binlik Türk ordusu "Hıristiyan müdafaasıyla darmadağın edildiğinden", ikincisinde de gene dize getirildiğinden herhangi bir tamlama veya sıfat ihtiyacı duyulmamış, 67. sayfadakilerde ise Türklerin yenilgileri sıralaması sürdürüldüğünden ilk nötr anışta zaten mağlup edildiği için, ikincisinde tiran oluşundan söz edildiği için, üçüncüsünde ise Tanrıları onları terk ettiği için bir sıfat veya ad tamlaması gereksinimi doğmamıştır.

Örnek alınacak Türk'tekine benzer bir durum 68. sayfada dikkat çekmektedir, buradaki ilk kullanımda olumlu bir sıfata yer verilir: "12 bin seçkin Türk", ne var ki buradaki olumlu sıfat görünüşte Türk'ü nitelerken aslında "seçkin" erleri yenen Hıristiyan askerlerinedir. Aynı sayfadaki ikinci anışta "rezil rüsva kaçtıkları" için hiçbir sıfat kullanılmamıştır, keza bir sonraki sayfada da gene defalarca mağlubiyetlerden söz edildiği için kelime nötr bırakılmıştır, fakat buradaki dikkat çeken taraf aynı fiilleri Türkler yapınca gaddarlık olurken (krş. 4. bölümde özellikle II. Mehmet'le ilgili çözümlenmeler) Hıristiyanlar yapınca bunun örtük bir kıvanma ve açık bir teşvik sebebi haline gelmesidir. Seçkinlikten sonra niteleme dozu daha da arttırılarak 70. sayfada bu kez "kellifelli Türk ordusu" tamlamasına rastlanır, buradaki olumluluk da gene söz konusu Türkler yenildiği içindir, yani Hıristiyanlar koskoca bir orduyu yenmiştir, dolayısıyla o ordudan daha üstündürler anlamı taşır. Sonraki sayfa bu kez "kellifelli Türk donanması" der ve maksadı bir önceki sayfadakiyle aynıdır. Bunu sayfa 72'deki "25 kadar topuyla birlikte 180 büyük Türk gemisi" izler ama dindaşları "kibar takımından Türkleri canları istediği gibi öldürdüğü, yağmaladığı ve esir aldığı için" toplar ve kocaman gemiler gene mağlubiyetin konusu olur.

Sayfa 73'te Türk kelimesinin bir terkibe sokulmayışı Türklerin çokça korkmalarına bağlanır öyle ki "Tanrı onlara sert, bize merhametli davranmıştır".

82. sayfa ilk aşamada güçlü Türk, ikinci aşamada yer yer yenilmeye başlanan Türk imajından sonra bu kez "bunların iyi ve tecrübeli savaşılar olduklarına kimse samimiyetle karşı çıkamaz" gibi bir hak teslimiyle birlikte onların da herkes gibi insan olduğunu göstererek üçüncü bir aşamaya geçer. 83. sayfa ise bu üçüncü aşamanın tescili niteliğindedir, burada 50 kuvvetli Türk'e yalın kılıç karşı duran tek bir Barbarossa ordusu askeri örneğiyle metnin asıl amacı olarak gene teşvik ve tembih niyeti güdülmektedir. 115. sayfaya kadarki nötr anışlar 5. bölümde Türk'ün meziyetleri başlığında inceleneceğinden burada ayrıca değinmiyorum.

Son olarak 120 ve 124. sayfalarda önünde "karşı" edatı olmasıyla ilintili görülebileceğinden, 122. sayfada Türklerin üstün gördükleri veliler anlatıldığı ve ne kötülenecek ne yüceltilecek bir durum söz konusu olmadığından, bir sonraki sayfadaysa dualarının zaten boşa çıktığı belirtildiğinden herhangi bir sıfat veya adlandırmaya rastlanmamaktadır. 131. sayfa kitabın son bölümünü teşkil eden topluca duanın başlangıcı olup burada geçen Türk kelimesinin önünde pejoratif sıfat yoktur, takip eden sayfadaysa gene Tanrı'ya yakarış ve duayla ilgili olduğundan münasip kaçmayacak bir ifadede bulunmaktan imtina edildiği göze çarpmaktadır.

5. Türk'ün Meziyetleri

Yukarıda eserin büyük kısmını kaplayan olumsuz Türk nitelemelerini örnekleriyle ayrıntılandırdıktan sonra şimdi Giriş bölümünde belirtildiği üzere metin çözümlemesinin ikinci düzlemini oluşturan, inceleme nesnesinde küçük bir alan işgal etse de eserin geneli açısından kayda değer özellikler barındıran olumlu sıfat ve adlandırmalara yer verilecektir. Eser boyunca Türk'ün gerçi yer yer olumlu

kimi özelliklerden söz edilir ama bunlar bir önceki bölümün son kısmında da gördüğümüz üzere aslında düşman üstünden kendini yüceltme amacı güderler. Bununla birlikte özellikle 101-115 sayfaları arasında “Türklerin dinsiz imansız kuralları her ne kadar cehennem örsünde dövülmüşse bile” onlarda öyle bir şey vardır ki “biz Hıristiyanları utançtan kıpkırmızı eder” (s. 101) diyerek Türklere bakıp örnek alınması gereken meziyetlere yer verilir. Bunun önemi 17. yy.’da Türk’e dışarıdan bakışın ağırlıklı olarak her ne kadar son derece kötü ve tahkir edici yönlerini barındırsa da eserin “azılı düşmanı” anlamaya dönük çabalar da içermesi, bu sayede bir karşılaştırma unsuru da barındırmasındandır. Her defasında önce Türklerin örnek bir davranışı anılır, Hıristiyanlar onlara kıyasla zemmedilir ama sonrasında Türkleri örnek almaları gerektiği, nitekim kendi tarihlerinde de pek çok azizler ve peygamberlerden görüldüğü üzere bunun nice numunelerinin olduğu kaydedilir.

Peki Türkleri (1. bölümü hatırlayarak Türk denince Müslüman’ın anlaşıldığını unutmayalım) bin seneden fazla başlarına bela eden ne olmuştur? Onlarda olup Hıristiyanlarda eksik kalan nedir? Bu sorulara aranan yanıtlar okuduğunuz makale açısından son derece değerlidir.

Abraham a Sancta Clara’ya göre Türkler Hz. Muhammed’e Tanrı değil peygamber diye taparlar. Tanrı kelamını yerdeki kağıtta görseler eğilip hürmetle kaldırırlar:

Türkiye’ye⁵ seyahat eden kimse yerde tek parçacık kağıt bulamayacaktır, yerde en ufak kağıt parçası bile görseler temennayla ve huşuyla yerden kaldırırlar [...] sebebi [...] Tanrı adının çokça yazıldığı kağıdın yerde durmaya veya ayaklar altında çiğnenmeye layık olmayışıdır. (s. 101)

Demek ki Hıristiyanlar utanmalı, Türkleri örnek almalı, Tanrılarına ve kitaplarına aynı hürmeti göstermelidirler çünkü anlaşılan Türkleri şimdiye dek başarıya ulaştıran sebeplerin başında bu gelmektedir. Aynı hürmeti tapınaklarına da sunarlar:

Buralara gitmeden önce her defasında tüm vücutlarını tertemiz yıkarlar, hatta içerideyken de öylesine disiplin ve mukaddes bir edeple davranırlar ki öksürmeye veya arındırıcı çıkarmalara [tükürmek] bile tahammül gösterilmez; [...] terbiyesizce gevezelik eden çıksa cemaatin kızgın laflarıyla tapınaktan derhal kovulur, adamakıllı bir de para cezasına çarptırılır. (s. 103-104)

Vücutlarını yıkamaktan maksadın aptes ritüeli olduğu anlaşılmaktadır. Hıristiyanlar da tıpkı Türkler gibi mabetlerine tertemiz girmeli, oraları “yol geçen hanına” (s. 104) çevirmemelidirler. Türkler öksürmekten bile kaçınırken Hıristiyanlar ağızlarına olmadık pis laflar almaktadırlar.

Türkler her ne kadar barbar diye görülse de yukarıda sayılan dinî meziyetleri yanında fakir ve muhtaçlara da “son derece merhametlidirler” (s. 106). Muhammed adı yukarıda hemen her geçişinde olumsuz bir sıfatla nitelenmişken burada tıpkı bir üst bölümün son kısmında ağırlıklı olarak gözlemediğimiz işlevle gerçi herhangi bir nitelime yakıştırılmaksızın anılır ama anılmasının ardından gelen “dalaletle sapmış inançtan olsalar” da (s. 107) ibaresiyle Sancta Clara bir Hıristiyan vaizi olarak bu dine baktığı konumu berkitir. Bununla birlikte Muhammed’in buyruklarına uyan Türkler onun “herkes elindekine göre sadaka vermelidir” (s. 107) talimatına “canla başla” sarılıp “nice hastaneler kurmakla kalmaz”, bu hastanelere aynı zamanda “vakıflarla ebediye gelir” de temin ederler. Buralara (vakfiye ve külliyeler kastediliyor olsa gerektir) gelenler “üç gün ne ihtiyaçları varsa” görülerek ağırlandır. Üstelik sadece insanlara değil “akılsız hayvanlara” da merhametlidirler, yollara yiyecekler bırakırlar ki “havada uçan mini mini kuşlar yemek yiyebilsinler” (s. 107). Hıristiyanların bu “gayrihıristiyanlardan” işte bu merhameti öğrenmeleri şarttır: “Şu halde sadaka vermeyi Türklerden öğren” (s. 110).

⁵ Türklerin Avrupa’yla kurduğu ilişkilerin başlangıcından bu yana Avrupalı halkların onların yaşadıkları topraklara Türkiye adı verildiği malumdur, burada da Türkiye’nin resmî olarak devletin adı olduğu cumhuriyetin kuruluş tarihinden yaklaşık üç yüzyıl öncesinde bile aynı adla anıldığına dikkat çekmekte yarar vardır.

Bir diğerk dinî meziyetleri haftalarca katı bir oruç tutmalarındır, “gün doğumundan batımına dek ağızlarına hiçbir şey sürmezler, hatta tarlalarda çalışanlar bile yazın en harareтли sıcaklığında bir damlacık suyla bile serinlemezler”, Hıristiyanlarsa kendi oruçlarını öyle istisnalarla esnetmişlerdir ki “sudaki balık” (s. 114) gibidirler, yani orucun getireceğı yoksunluk şöyle dursun bolluk içindedirler.

Bu dinî ve sosyal meziyetlerinin yanında Türkler “acayip adalet meraklısıdırılar” (s. 110)⁶. Onların iyiliğı ödüllendirip kötülüğü cezalandırdıklarını belirten yazar Osmanlıların adalet erdemini anlatan bir başka kitaba uzun bir atıfla “Türkler hiçbir haksızlığı cezasız bırakmaz” (s. 110) diyerek falakadan idama kadar türlü türlü cezalarını teker teker sayar. Adalet erdemini elbette yalnız cezadan ibaret görmez. Ona göre “kötülüğün cezalandırıldığı yerde, hiç şaşmaz, kamu refaha erer” (s. 111). Ayrıca sadece ceza değil mükafat da olmalıdır, nitekim “adaletin öbür unsuru iyiliğın ödüllendirilmesidir”. (s. 112) Bununla ilgili küçük bir bilgiyi kitabın ortalarında paylaşır, Türk imparatorunun kızlarıyla evlendirilenlerin nicesi sığır çobanlığı yaparken savaştaki meziyetleri ve kahramanlıklarıyla yüksek mevkilere getirilmişlerdir (krş. s. 84). Oysa Hıristiyanlardaki durum bunun tam tersidir, öyleyse Türklere bakıp örnek almalıdırlar. Türklerde savaş tanrısı Mars’takine benzer “cengaverce cesaret” (s. 112) büyük mükafatla karşılır. Üstelik Türkler herkesi “liyakatine göre” (s. 113) ölçerler.

Acayip adalet meraklısı olmaları gibi aynı zamanda “acayip ölçülülük meraklısıdırılar, tuz, sarımsak, ekmek ve ekşi süt [yoğurt kastediliyor olabilir] buldular mı midelerinin istediğı borç ödendi demektir” (s. 113). Yolculukta sıcak yemeğı umursamaz, gene meyve ve yoğurtla geçinirler. “Ortadaki toprak çanaktan” yer, yemek bitince kalan suyunu da içerler. “Domuz eti, kaplumbağa, salyangoz ve sair haram yiyecekleri” (s. 115) yemek nedir bilmedikleri gibi “şarap da Müslümanlara zaten yasaktır” (s. 113). Gene Hıristiyanlarda durum tersidir, ölçülülük nedir bilmediklerinden Türkleri kendilerine örnek almalıdırlar.

Türklerin dinî olanları başta gelmek üzere sosyal ve hukuki meziyetleri böylece sıralanmaya devam ederken Sancta Clara onların şans oyunlarından kaçınmak gibi daha nice “övgüye layık adetleri” olduğundan bahseder ve meseleyi epey uzatarak muhataplarını şüpheye düşürmemek için olsa gerek listeyi bitirir ve anlatma gerekçesini tekrar hatırlatır, Türkleri örnek almalıdırlar zira Tanrı, kitabında karınca ve sair akılsız hayvanattan bile ders almayı tembihler (s. 115). Demek ki kitabın başından beri sayılan ağır sıfatlara rağmen Tanrı buyruğuna uyup düşmandan dahi bir şeyler öğrenmek gerekir. Nitekim Tanrı Hıristiyanların kötülüğünü cezalandıracak “kamçı” (s. 123) olarak Türkleri yollamıştır.

6. Sonuç

Abraham a Sancta Clara’nın kapıdaki Türk tehlikesine karşı Hıristiyanları birleşmeye çağırıldığı eserinde göze ilişen ilk olgu Türk ve Müslüman/Muhammedî kelimelerini anlamdaş kullanmasıdır. Bu anlamda en başta Müslümanların peygamberini tanıtırken onca ayrıntıyı anması ve son derece ağır sıfatlar yakıştırmasının daha sonra o ve onun milletiyle bir tutacağı Türklere takacağı ad ve sıfatların peşrevi olduğunu tespit ettik. Bu demektir ki Hz. Muhammed için söylenen sözler özellikle Türklerin inancının çürüklüğünü göstermek bakımından mensup oldukları dinin önderi üzerinden kendilerine de sirayet etmektedir.

Sıfat ve adlandırmalar bir kez Türk’le aynı bağlamda, onu tarif etmek amacıyla kullanılınca daha sonra geçtikleri yerlerde bir daha ayrıca Türk denmesine gerek bırakmayacak bir işlevlilik ortaya koymaktadırlar. Bu bakımdan sözgelimi barbar veya sülük dendiğinde, yırtıcı hayvanlardan veya bunların yırtıcılık özelliğini vurgulayan pençe, diş gibi parçalarından söz edildiğinde artık bunun Türk olduğunu açıkça söylemek gerekmez.

Kitap hiç şüphesiz ki kapiya dayanmış düşmana karşı yazılmıştır. Bununla birlikte Sancta Clara’nın Giriş bölümünde de değinildiğı üzere kullandığı son derece canlı ve harareтли dil, tespit edebildiğim kadarıyla

⁶ Gelgelelim kitabın sonundaki duada Tanrı’dan kendilerini “adaletsiz Türk’e” (s. 132) karşı muzaffer kılmasını niyaz eder. Bununla birlikte bu bir bilim değil vaaz kitabı olduğundan mantiki tutarsızlıklar göze çok ilişmemekte, duygulara hitap edilip ulaşılabilmesi, yani etkileyicilik amacı güdülmekte, dolayısıyla böylesi ayrıntılar önemini bir miktar yitirmektedir.

düşmanlık/barbarlık/tiranlık sözleriyle metinde 59 kez geçmektedir. Buna gerek hayvanlarla ilgili, gerek dinî anlamda gerekse de yepyeni türetmeler eşliğinde teşkil edilen adlandırmalar dâhil edildiğinde metnin düşmanlık temasını işleyen tek bir sayfası bile olmayacağı sanısı oluşur. Ne var ki 5. bölümün gösterdiği üzere Türklerin meziyetlerinden uzun uzadıya bahsedilmiştir.

Türklerin meziyetlerini hem de böylesine övücü ve ayrıntılı örneklerle, üstelik azılı düşmanları kapılarına dayandığı sırada açık yüreklilikle anlatabiliyor olması asırlardır başlarına bela olmuş bu “kan emici sülûge” karşı bile nispeten cesaretli bir hamledir. Ne iyi ne kötüden bahsederken yazar-vaizin sözlerinin doğruluğunu yanlışlığını tartışmak elbette bu makalenin amacı değildir, gelgelelim aralarına nifak girmiş Hıristiyan cemaatleri düşman karşısında birleştirme gayesiyle yazılmış bir metinde düşmanın meziyetlerinden bahsedilebilmesi gene de takdire değer görülebilir. Bununla birlikte yazar-vaizin derdi tabii ki Türklere güzelleme yapmak değil her ne kadar kana doymaz, barbar, tiran, köpek vs. gibi olumsuz vasıflar taşısalar da Tanrı buyruğuna uyarak onlardan bile ders alınması gerektiğini göstermektedir.

47-51. sayfalar arasında padişahlar gaddarlıklarıyla anılırken en çok Hıristiyan öldüren, en zalim ve kan emici sıfatlarını hak ederken sözgelimi Sultan Selim (Yavuz) daha ziyade doğuya sefer düzenlediğinden kötülenmez, hatta hakkında birkaç cümleden fazlası söylenmez. Bu da Hıristiyanların canını en çok yakan Fatih’in gaddarlıkta en üste oturtulduğu, Yavuz gibilerininse aşağılarda yer aldığı bir skala oluşmasına, hatta Hıristiyanları kesen Beyazıt’ı (Yıldırım) durdurduğu için Timur’un gene Türk olmasına rağmen yüceltilmesine varan bir yaklaşım sergilenmesine yol açar. Öbür yandan IV. Murat da gerçi tirandır ama fırsat bulamadığından ötürü Hıristiyanlara pek tiranlık edememiştir, bundan dolayı ona ve Sultan İbrahim’e herhangi bir sıfat yakıştırılmaz. Demek ki Türk’ün kötülüğünün salt Hıristiyanlığa zararı oranında değeri olduğu ortadadır.

Türklerin zafer nişanesi olarak kesip yanlarında payitahta götürdükleri beş bin burun gaddarlık diye nitelenirken sözgelimi 1492 yılında Hıristiyanların kazandığı muharebede “Türk kellelerinin çok sayıda arabaya yüklenip Macaristan’daki krala hediye” (s. 69) niyetiyle yollanması herhangi bir pejoratif ifade sarf edilmeksizin olağan bir şey gibi anlatılmakta, yaklaşık bir asır sonra benzer bir olayda ise “ortalığın Türk cesedinden geçilmemesi” ne kadar korktuklarına delil sayılmaktadır. Öyleyse metnin meselesi gaddarlığın kendisi değil kimin gaddarlık yaptığıdır, denebilir.

Son olarak Türk adının herhangi bir sıfat veya ad tamlaması içerisinde anılmadığı pek çok yer dikkat çektiği için böyle nötr bir kullanımın amacının ne olabileceğini ele alan 4. bölümden elde edilen bulgular göstermektedir ki Türk tek başına kullanıldığında bile ya aynı ya izleyen cümlede olumsuz bir adlandırmaya rastlanmaktadır. Yanına olumlu sıfat geldiği bağlamlara bakınca anlaşılın, bu olumluluğun onları yenen Hıristiyanları yüceltme amacı taşımasıdır. Ender birkaç yerdeki olumlu sıfatlar ise Hıristiyanların onları örnek alması gerekliliğine işaret eder. Dolayısıyla gene buna benzer bir niyetle yazılmış 5. bölümdeki özel durum bir kenara bırakıldığında Türk ve Muhammedî adlarının hemen istisnasız olumsuz bağlamda kullanıldığı göze çarpmaktadır.

17. yüzyılın son yarısında Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’ndaki en büyük ve ünlü vaizin tamamıyla Türkler üzerine inşa ettiği bu metinde yaratılan Türk imgesi o günün insanının komşu ülke sakini Türklere bakışının son derece vahşi bir zeminde kurgulandığını göstermektedir.

Metin çözümlemesinden elde edilen bu sonuçların sosyal bilimlerin başta tarih pek çok dalında kullanılıp yeni çalışmalara da malzeme oluşturması umulmaktadır. Özellikle kitapta geçen tarihî olay ve kişilerle ilgili anlatılanların tarihçi perspektifinden değerlendirilmesi, anlatılanların sağlaması yapılarak dikkat çekici veriler sağlayabilecektir. Ayrıca Sancta Clara’nın diğer metinlerine bakıp karşılaştırma yapmak da ilginç sonuçlar doğurabilecektir.

Kaynakça

- Bitter, G., (1997). Predigt VIII. *Theologische Realenzyklopädie*, Bd. 27. G. Müller (Haz.). Walter de Gruyter.
- Collective, (2006). "Nero". *Britannica Concise Encyclopedia*. (s. 1344-1345). Encyclopedia Britannica, Inc.
- Dostojewskij, F., (1998). *Der Idiot* [Budala]. Fischer Taschenbuch Verlag.
- Goethe, J. W. v.; Schiller, F. (1987). *Der Briefwechsel zwischen Schiller und Goethe*. Staiger, E. (Haz.). Insel Verlag.
- Liliencron (Freiherr v.), R., (1912). "Megerlin". *Allgemeine deutsche Biographie*. (Cilt 21, s. 178-181). Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften. (Haz.). Verlag von Ducker & Humblot.
- Sancta Clara a, A., (1883). *Auf Auf Ihr Christen*. Verlag von Carl Konegen.
- Schiller, F., (1993). "Wallenstein". *Dramen I*. Wiese, B. v.; Koopmann, H. (Haz.). Winkler Verlag München.
- Vancsa, K., (1953). "Abraham a Sancta Clara". *Neue Deutsche Biographie* 1. (s. 21-22). <http://www.deutsche-biographie.de/>.html
- Wurzbach, C., (1867). "Megerle". *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*. (Cilt 17, s. 252-262). Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei.

Makale Bilgi Formu

Yazar Notu: Bu makale Ege Zirvesi 11. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'ndeki bildirim geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Yazar Onayı: Makale tek yazarlıdır. Yazar, makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir. Bu çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.